

REPERE ALE RĂZBOIULUI RECE. SINTAGMA CARE A ÎNLOCUIT CEL DE-AL TREILEA RĂZBOI MONDIAL

Drd. Cristiana MARIN*

References Of The Cold War. The Collocation That Substituted The Third World War

Abstract: The postwar historiography assesses that the Cold War started from the years of world armed conflict between 1939-1945, thus consolidating the character neither of peace or war, but better expressed by means of the phrase - armed peace. André Fontaine sustained the fact according to which „the Cold War started at the same time with the appearance of Soviet Russia, being a conflict between capitalism and communism”. After the second World War the international relations were marked by the lack of reconciliation and union of Europe and, consequently, with the participation of Germany, Western powers determined the release of armed forces along with the industries of arms.

What seemed at the beginning less important arguments and controversies that led to rivalries between Soviet people and Anglo-Saxon allies had proved, in fact, to be a series of ideological, political, strategic contradictions that determined the formation of a real gulf between East and West. The Cold War altered international relations and, in time, the postwar world divided itself into various spheres of influence and dominance. The outcome was the realization of military pacts and economic groups that caused the world scission.

Keywords: Cold War, gulf, armed conflict, alliance.

În istoriografia postbelică, se acceptă, în general, că Războiul Rece a izbucnit chiar în anii conflagrației mondiale din 1939 – 1945, căreia i-a însoțit deopotrivă sfârșitul și urmările, întărindu-le caracterul de nici pace, nici război, sau mai corect spus de pace armată. André Fontaine afirma că „Războiul Rece a început odată cu apariția Rusiei Sovietice și el reprezintă un conflict între capitalism și comunism”.

După cel de-al doilea război mondial, în relațiile internaționale s-a simțit nevoia de reconciliere și unire a Europei, cu participarea Germaniei, puterile occidentale trecând la demobilizarea forțelor armate și industriilor de armament¹.

* Doctorand Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius”, Constanța.

¹ Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, ediția a 5-a, Paris, Dalloz, 1971, p. 406 și urm.; John W. Wheeler-Bennett, A. Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 419 și urm.

Victoria Uniunii Sovietice asupra Germaniei a consolidat influența și controlul acesteia în Albania, România, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Republica Democrată Germană.

În Occident, climatul politic în ansamblu era favorabil Uniunii Sovietice, care era privită ca principalul aliat în războiul contra lui Hitler, iar Stalin era considerat „Uncle Joe”.

La Conferința de la Potsdam (17 iulie – 2 august 1945), președintele S.U.A., Harry Truman, a atacat în forță, protestând că înțelegerile Conferinței de la Yalta (4 – 11 februarie 1945) nu se respectă în cazul României și Bulgariei.

Ceea ce la început păreau a fi mici ciocniri de interese și concepții divergente, mergând cel mult până la intrigi și rivalități între sovietici și aliații anglo-saxoni, s-a dovedit a fi o masă de contradicții ideologice, politice, strategice, ce au creat o prăpastie de netrecut între Est și Vest. Războiul Rece s-a instalat rapid în relațiile internaționale și, treptat, lumea postbelică s-a împărțit în sfere de interese și dominație. Rezultatul a fost realizarea pactelor militare și grupărilor economice ce scindau lumea.

U.R.S.S. a declanșat o politică de expansiune ce părea să capete proporții mondiale, care a condus la crearea, între 1947 – 1950, în centrul și sud-estul continentului european, unei rețele de tratate de colaborare, prietenie și asistență mutuală.

S.U.A. au trecut de la orientarea spre demobilizare totală la un nou efort de înarmare, asumându-și rolul de lider al Occidentului pentru o regrupare în fața tendințelor ofensive sovietice, efort ce avea să ducă la crearea N.A.T.O.

Rând pe rând, în Ungaria, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia și România partidele democratice erau înlocuite și instalate cele comuniste, realizându-se în acest fel, în centrul și sud-estul Europei, o zonă sovietică de dominație și control. Presiunile și amenințările sovietice vizau și alte state: Turcia și Grecia, în sud-est, Norvegia și Danemarca, în nord. U.R.S.S. a dus o politică de expansiune a comunismului în Europa și de subjugare totală a zonei răsăritene a Germaniei, transformată într-o regiune satelit a Uniunii Sovietice, iar în vestul Europei partidele comuniste aplicau politica Kremlinului.

La 5 martie 1946, Winston Churchill, invitat la Westminster College din orașul Fulton, statul Missouri, S.U.A., pentru a primi titlul de Doctor Honoris Causa, afirma în discursul său că „de la Stettin, la Marea Baltică și de la Trieste, la Marea Adriatică, o **cortină de fier** s-a lăsat deasupra continentului”, iar dorința rușilor nu este războiul, ci „fructele sale și o infinită expansiune a puterii și doctrinelor”. Doar forța era capabilă să-i oprească și, mai ales, asocierea frățască a popoarelor de limbă engleză și în mod special o alianță militară între S.U.A. și Commonwealth-ul britanic, pentru că rușii respectau și admirau cel mai mult puterea.

Separarea politică în două lumi diferite s-a produs mai întâi pe plan economic și apoi pe cel militar, prin constituirea celor două alianțe militare opuse.

La 19 septembrie 1946, într-un discurs rostit la Zurich, Winston Churchill, adeptul formulei „Statele Unite ale Europei”, spunea: „Dacă popoarele Europei ar reuși să se unească, cei 300 până la 400 milioane de locuitori ar cunoaște, grație unei moșteniri comune, o prosperitate, o glorie, o fericire pe care nici o frontieră nu ar limita-o”.

Un moment de cotitură în relațiile internaționale l-a constituit discursul președintelui S.U.A., Harry Truman, ținut pe data de 12 martie 1947 în fața membrilor Congresului american, care a marcat începutul unei confruntări pe scară largă cu U.R.S.S., ce a constituit pentru patru decenii drept Războiul Rece. La 5 iunie 1947, secretarul de stat american George C. Marshall a lansat oficial la Harvard University planul de ajutorare a Europei, denumit *Programul de reconstrucție europeană* (European Recovery Program – ERP)², afirmând că „politica noastră nu este îndreptată împotriva unei țări sau a unei doctrine, ci împotriva foametei, sărăciei, disperării și dezordinii. Scopul ei trebuie să fie renașterea în lume a unei economii care să funcționeze astfel încât să permită apariția condițiilor politice și sociale în care instituțiile libere pot exista. O asemenea asistență, sunt convins, nu trebuie să fie acordată fragmentelor, pe măsură ce apar diferite crize. Orice asistență, pe care acest guvern o poate acorda în viitor, trebuie mai degrabă să vindece decât să reprezinte un simplu paliativ. Orice guvern care dorește să ia parte la o reconstrucție va beneficia, sunt sigur, de întreaga cooperare din partea guvernului Statelor Unite. Orice guvern care uneltește blocarea reconstrucției altor țări nu poate aștepta ajutor din partea noastră. În plus, guvernele, partidele politice sau grupările care caută să perpetueze starea de mizerie, pentru a obține avantaje politice sau de altă natură, se vor lovi de opoziția Statelor Unite”.

Legea votată de Congresul american prevedea pentru perioada aprilie 1948 – iunie 1952 un ajutor sub forma unor împrumuturi nerambursabile de 85% și a unor împrumuturi pe termen lung de 15% din valoarea acestora în dolari, astfel:

Marea Britanie – 3,389 miliarde, Franța – 2,7 miliarde, Italia – 1,508 miliarde, R.F.G. – 1,4 miliarde, Olanda – 1,083 miliarde, Grecia – 706 miliarde, Austria – 677 miliarde, Belgia și Luxemburg – 559 miliarde, Danemarca – 273 miliarde, Norvegia – 255 miliarde, Turcia – 225 miliarde, Irlanda – 147 miliarde, Suedia – 107 miliarde, Portugalia – 51 miliarde, Islanda – 29 miliarde.

Reacția sovietică la Planul Marshall a fost lăsarea cortinei care a împărțit Europa în două. Marea alianță dintre S.U.A. și U.R.S.S. din timpul războiului a luat sfârșit și în locul ei s-a instalat o politică de confruntare. Refuzul U.R.S.S. de a participa la Planul Marshall, impus și țărilor est-europene, a fost un pas important în direcția divizării continentului.

Istoricul rus Mihail Narinski, bazându-se pe cercetările sale în arhivele sovietice, afirma că Moscova a reacționat în pripă și dezordonat la anunțarea

² Jean-Baptiste Duroselle, *op.cit.*, p. 457-458.

Planului Marshall. Iosif Visarionovici Stalin și Viaceslav M. Molotov (fost prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în perioada 1943 – 1947 și ministru de Externe în anii 1953 – 1956; eliberat din această ultimă funcție, a fost scurt timp după aceea ministru al Controlului de stat în perioada 1956 – 1957) nu au realizat de la început cotitura propusă în politica americană.

După Conferința de la Paris (29 iunie – 2 iulie 1947), ambasadorii sovietici din țările Europei de Est au primit noi instrucțiuni: „Moscova ne sfătuiește să se dea un răspuns englezilor și francezilor înainte de 10 iulie” în problema alăturării la Planul Marshall.

În septembrie 1947, Stalin a creat Kominformul, un organism de coordonare a partidelor comuniste, centrul de supraveghere a mișcării comuniste internaționale și de severă disciplină, în primul rând, pentru partidele comuniste din țările socialiste.

România a reprezentat fără doar și poate un factor important în confruntarea dintre superputeri. Există specialiști care cred că Războiul Rece a început în România. Ei au în vedere încordarea din relațiile Uniunii Sovietice cu S.U.A. și Marea Britanie, provenită din intervenția brutală a lui A. I. Vîșinski, care a impus la 6 martie 1945 guvernul Petru Groza, controlat de comuniști. Această încordare intervenea după climatul de euforie de la Conferința de la Yalta (4 - 11 februarie 1945), când reprezentanții celor Trei Mari Puteri se despărțiseră, convinși că înțelegerea dintre ei va constitui temelia lumii postbelice.

Sporirea divizării între lumea capitalistă și cea comunistă a fost adâncită de crearea alianțelor militare: Tratatul Organizației Atlanticului de Nord (N.A.T.O.) în 1949 în Occident, respectiv Tratatul de la Varșovia, în 1955, în Răsărit.

La 12 iulie 1947, la inițiativa Franței și Marii Britanii, reprezentanții Austriei, Belgiei, Danemarcei, Elveției, Greciei, Irlandei, Islandei, Italiei, Suediei, Turciei s-au reunit la Paris. A doua zi a fost creat *Comitetul de Cooperare Economică Europeană*, al cărui rol era să furnizeze administrației americane informații despre resursele și nevoile celor 16 state participante, cât și previziunile pentru următorii patru ani.

La 15 ianuarie 1948, guvernele britanic și francez, sub presiune americană, au hotărât să constituie o organizație permanentă care să se ocupe de punerea în aplicare a Planului Marshall.

La 16 aprilie 1948, reprezentanții celor 16 țări și comandanții militari ai zonelor occidentale de ocupație din Germania au parafat documentul care dădea naștere *Organizației Europene de Cooperare Economică* (O.E.C.E.), iar în anul 1961, O.E.C.E. a devenit *Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică* (O.C.D.E.).

La 25 ianuarie 1949, în replică, s-a creat *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc* (C.A.E.R.), cu participarea Bulgariei, Cehoslovaciei, Poloniei, României, Ungariei, sub tutela U.R.S.S., în februarie 1950 adera Albania, în septembrie 1950, R.D.G., iar în iulie 1962, Mongolia.

Războiul Rece a fost jalonat de crize mai mult sau mai puțin acute, cum a fost războiul din Coreea sau cel din Vietnam. Datorită transparenței americane, sunt bine cunoscute doctrinele „represaliilor masive” și a „ripostei flexibile”. Războiul Rece a generat un nou tip de vocabular în cercetarea istorică, termenii sau expresiile cele mai cunoscute fiind: „teoria dominoului” – căderea succesivă sub controlul comunist a țărilor limitrofe, mai întâi, apoi a celor mai îndepărtate; „brinkmanship” – hotărârea de a merge până la marginea prăpastiei războiului, mai ales al celui nuclear; „Eyeball to eyeball” – formulă figurativă, în care pupilele ochilor ce se priveau fix, exprimau o stare de criză diplomatică, incluzând în sine posibila degenerare în război. Cum U.R.S.S. și-a oprit dominația asupra țărilor din Europa Răsăriteană, S.U.A. au trecut la aplicarea politicii de îndiguire („Containment”), care a presupus acordarea de ajutor material Europei Occidentale. Berlinul a devenit punctul nodal al tensiunilor est-vest, culminând cu blocarea sovietică a sectoarelor orașului, aflate sub control britanic, american și francez (1948), care a fost suplinită printr-un „pod aerian” de mărfuri de primă necesitate.

Între zonele occidentale de ocupație și cea sovietică s-a instaurat un îngheț aproape total, ceea ce a determinat marile puteri occidentale să poarte negocieri în vederea creării unei structuri care să elaboreze o politică de apărare comună și astfel, la data de 4 aprilie 1949, s-au pus bazele Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.).

În 1957, prin tratatul de la Roma, s-a creat *Piața Comună* a celor șase state vest-europene: Franța, Italia, Olanda, Belgia, Luxemburg și R.F.G.

Problema germană a devenit subiect de dispută între guvernul de la Moscova și cele american, englez și francez și, ca replică la intrarea Republicii Federale Germania în N.A.T.O., la 5 mai 1955, U.R.S.S. a renunțat la tratatele sale de prietenie cu Franța și Marea Britanie, iar la 14 mai 1955, împreună cu Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Republica Democrată Germană și România au creat Tratatul de la Varșovia³.

S-au identificat mai multe faze în evoluția Războiului Rece, acestea depinzând de momentele cardinale ce au marcat relațiile Est-Vest dintre anii 1947 și 1991, mai precis: Planul Marshall; înființarea Blocului militar N.A.T.O. și a Pactului de la Varșovia (1949/1955); războiul din Coreea (1950 – 1953); moartea lui Stalin (1953); Conferința de la Geneva (1955); crizele din Ungaria și de la Suez (1956); de la Berlin (1961) și din Cuba (1962); epoca Gorbaciov (1990), pentru ca în ianuarie 1991, președintele George Bush, în mesajul său privind starea națiunii, să consemneze încetarea Războiului Rece, oficializată în lunile următoare într-o declarație adoptată la Paris.

Dacă S.U.A. și U.R.S.S. nu s-au confruntat direct militar în anii Războiului Rece, acest lucru nu înseamnă că nu și-au măsurat forțele (armament, concepții militare, profesionalism etc.) pe câmpurile de bătaie. Numai că o astfel

³ *Ibidem.*

de măsurare a forțelor a avut loc prin interpuși, așadar prin aliații minori ai fiecărei superputeri.

Având în vedere evoluțiile de după 1991 pe arena raporturilor internaționale, se evidențiază o caracteristică fundamentală care se concretizează tot mai accentuat prin deplasarea factorilor de putere și dominație către un sistem monopolar.

Va trebui să mai treacă mult timp, pentru ca printr-o cercetare intensă dar mai ales obiectivă, lumea să dispună de acele date reale cu privire la suferințele pe care le-au avut de îndurat popoarele de pe urma acestui al treilea cataclism al secolului ce abia s-a încheiat și să putem conchide că realmente, Războiul Rece s-a încheiat, că el ține de acum mai mult de domeniul istoriei.

Kominternul și Kominformul – două centre de putere sovietice care au supravegheat și influențat evoluția politico-militară a războiului și păcii

Kominternul a pregătit revoluția mondială, iar Kominformul a înfăptuit-o, contribuind alături de forțele armate sovietice, de trupele de securitate din România, de consilierii sovietici, de activiștii Uniunii Sovietice, dar și de activiștii partidelor comuniste locale, la nașterea „democrațiilor populare” în Europa Est-Centrală, în perioada de după cel de-al doilea război mondial⁴. A fost perioada „căderii treptate în comunism” a unei zone importante a Europei, în mod concret a țărilor în privința cărora premierul britanic W. Churchill și I. V. Stalin, în octombrie 1944⁵, au căzut „de acord” să fie trecute în sfera de interese a Moscovei – România, Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, la care s-au mai adăugat și alte state ocupate de Armata Roșie în etapa finală a războiului, respectiv Polonia, Cehoslovacia, Letonia, Estonia, Lituania, Prusia Orientală și zona estică a Germaniei, „covenită” Uniunii Sovietice în urma acordului încheiat între Puterile Aliate din 1945.

În cea dintâi etapă postbelică (1945-1947), involuția Europei Est-Centrale, precum și a României către statutul de „satrapie a Imperiului Roșu stalinist”⁶, a rezultat în principal de pe urma negocierilor secrete ale democrațiilor occidentale cu Uniunea Sovietică, precum și ca urmare a neimplicării acestora în stăvilirea agresiunii Moscovei.

La constituirea Kominformului în Polonia, la Szklárska-Póreba, în perioada 22-27 septembrie 1947⁷, au participat reprezentanții partidelor comuniste și muncitorești din Polonia, Iugoslavia, România, Ungaria, Franța, Italia, Bulgaria, Cehoslovacia și Uniunea Sovietică. Iugoslavia a fost eliminată nu după mult timp.

⁴ Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 257 și urm.

⁵ Idem, *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, p. 388 și urm.; idem *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1998, p. 305 și urm.

⁶ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, p. 321.

⁷ Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, p.153.

Din studiul mai multor lucrări în domeniu, dar și a arhivelor pentru perioada 1947-1953⁸, privind strategia Uniunii Sovietice de comunizare a Europei de Est, personajele implicate, supravegherea executată de către „Centru” și rezultatele obținute, Kominformul a adunat și examinat toate datele referitoare la activitatea tuturor partidelor comuniste și muncitorești din lume. Un tabel din 1947⁹, clasificat „strict secret”, arată că numărul comuniștilor din întreaga lume era de 14 971 960, iar la 1 mai 1949 numărul acestora crescuse la 22 000 000.

Directiva N.K.V.D. din 2 iunie 1947¹⁰ privind „soluționarea problemelor” în Polonia, dar valabile pentru toate statele din centrul și estul Europei, deci și pentru România, atestă intenția Uniunii Sovietice de a-și impune propriul sistem în toate aceste țări, intrate sub influența sa.

Deducem din acest document că, în spatele ocupației militare efective a teritoriului polon, român, bulgar, ungar, cehoslovac și cu concursul liderilor comuniști numiți de Uniunea Sovietică la nivelul conducerilor centrale, cu acordul și prin grija organismelor de securitate sovietice, acestea din urmă, N.K.V.D. în chip fundamental, decideau și înfăptuiau pe teren, la modul cel mai concret, comunizarea unei intense zone a Europei.

Fără a cunoaște documentul amintit, istoricul britanic Hugh Seton-Watson¹¹ a stabilit modelul și trăsăturile de bază ale implementării comunismului în țările-satelit. Astfel, potrivit schemei lui Seton-Watson, procesul comunizării a presupus¹²:

1. Suprimarea tuturor partidelor necontrolate direct și deplin de către comuniștii locali;
2. Tratarea ca trădătoare a atitudinilor de admirație manifestate de unii cetățeni față de politica Occidentului ori a prieteniei cu cetățenii țărilor apusene;
3. Obligatorietatea pentru noile guverne impuse de la Kremlin după 1944-1945, de a face „côpii la indigo” după instituțiile și administrația sovietice;
4. Operațiunile respective trebuiau inițiate și supravegheate numai de către persoanele alese, educate și controlate direct și exclusiv de către autoritățile sovietice;
5. De îndată ce ordinea politică de tip sovietic se impunea în vreuna din țările est-central europene, s-a trecut la introducerea și aplicarea politicii economice, rurale, sociale, culturale ori instituționale proprii Uniunii Sovietice: etatizarea, industrializarea, colectivizarea, mobilizarea forței de muncă,

⁸ Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României...*, p. 87.

⁹ Gh. Buzatu, *op.cit.*, p.154.

¹⁰ Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete, 1944-1989*, I, București, Editura Paideia, 1998, p. 76-79; Gh. Buzatu, în „Dosarele istoriei”, nr. 3, 1996, p. 4.

¹¹ *Ibidem*, p. 5

¹² Cf. Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 260.

planificarea anuală și multianuală, propagandă și ideologie, școală și știință, exacerbarea campaniei ateiste etc.

Evoluțiile subliniate au fost aduse la cunoștința cabinetelor occidentale de către organele diplomatice și de informații ale acestor țări. De exemplu, la 1 august 1946, un studiu-sinteză întocmit de Departamentul de Stat din Washington¹³ în baza acestor informații, intitulat „Drama sud-est europeană și declinul autorității anglo-americane văzute prin prisma situației din România”, observa că „guvernul actual al României (dr. Petru Groza), impus de Soviete, care a fost caracterizat de Statele Unite și Anglia drept „nedemocratic” și „nereprezentativ” și care a rămas în aceeași postură – liber să facă tot ce vrea în interesul unilateral al puterii care l-a impus României – Uniunea Sovietică, ceea ce, de la sine înțeles, dăunează intereselor autorităților anglo-americane”.

Problema de bază a vieții politice și militare internaționale, în ultimii ani ai celui de-al doilea război mondial și în primii ani de după război, a fost dorința politică a marilor puteri de a-și extinde cât mai mult posibil sferile de influență.

Pentru statele mici și mijlocii din Europa Centrală și de Sud-Est, această caracteristică a vieții politice a marcat o perioadă dureroasă în afirmarea și promovarea intereselor lor naționale, interese determinate de hegemonia uneia sau alteia dintre marile puteri, fiind obligate să-și subordoneze aspirațiile și acțiunile intereselor acestora.

Victoriile obținute de Germania în prima parte a războiului și teama față de planurile de dominație a acesteia au făcut ca timp de aproape patru ani de război să se realizeze alianța politică și militară dintre S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie, deși aceste state aparțineau unor sisteme social-politice diferite. Această alianță a fost singura în măsură să asigure victoria statelor Axei.

Winston Churchill, primul ministru al Marii Britanii, artizanul de drept al înfrângerii Germaniei, urmărea să reconstruiască echilibrul puterii în Europa pe baza principiilor care au dominat perioada interbelică. Aceasta însemna relansarea Angliei, a Franței și chiar a Germaniei învinse, astfel încât, împreună cu S.U.A., să poată contrabalansa Rusia sovietică așezată la masa tratatelor păcii ca putere învingătoare. Realizând că, în situația creată ca urmare a participării și a U.R.S.S. la Coaliția Națiunilor Unite, că nu poate dispune numai în doi (S.U.A. și Marea Britanie) de viitorul Europei și a lumii, premierul britanic a decis împărțirea Europei cu rușii. În concepția sa, împărțirea nu însemna linia „Cortinei de Fier”, așa cum a fost stabilită după război.

Este adevărat că zonele de ocupație în Europa au fost aranjate între anglo-americani și ruși, dar Churchill nu era deloc dispus să le respecte dacă armatele anglo-americane ar fi putut înainta cât mai mult înspre răsăritul Europei. El considera deplorabil actul de la 23 August 1944 al României, capitularea ei într-un moment în care nu se decisese soarta războiului, fiindcă anglo-americanii nu ajunseseră nici măcar la Rin. Capitularea României îi „făcea

¹³ A.M.A.E., Fond U.R.S.S., dosar nr. 310, f.n.

pe ruși stăpânii Europei”, avea să afirme mai târziu Churchill. Acesta i-a cerut în mai-iunie 1944 lui Roosevelt, pentru a-i forța mâna (contra Departamentului de Stat), să aprobe „aranjamentul lui cu rușii” în Balcani, aranjament care privea, la început, numai cedarea României și Bulgariei, contra Greciei. Nici Churchill și nici Roosevelt nu s-au gândit că rușii vor pretinde controlul absolut asupra Cehoslovaciei, Poloniei, Ungariei și Iugoslaviei. Soarta acestor țări s-a decis în cursul negocierilor.

Opiniile exprimate de Stalin în ceea ce privea organizarea postbelică a lumii au reflectat atât ideologia comunistă, cât și politica externă tradițională rusă. La Conferința de la Postdam, când un general american a încercat să-l flateze pe Stalin afirmând că este plăcut să vadă Armata Roșie în Berlin, acesta i-a replicat: „Țarul Alexandru I a ajuns la Paris...” Stalin a căutat să ia de la fiecare partener tot ce putea prin intermediul diplomației și a smuls cu forța tot ce nu i s-a oferit gratis.

În ceea ce privește România, rușii îi oferise la Stockholm întreaga parte a Transilvaniei, răpită prin „Arbitrajul de la Viena”, dictat de Hitler și Mussolini. Oferta avea un scop clar, mai întâi poporul român, care pierdea Basarabia, Bucovina de Nord și Herța, trebuia să aibă o compensație pentru a încheia armistițiul. În plus, România fiind destinată „zonei de influență rusă”, sovieticii aveau tot interesul să aibă o Românie de exploatat cât mai mare, mai ales în detrimentul Ungariei, care la acea vreme cădea în sfera de influență a Europei de Apus. La rândul său, Churchill, care știa că România era destinată sovietizării, ținea să aibă ceva de oferit Ungariei pentru ieșirea ei din Axă, și anume o parte din Transilvania. Churchill s-a dus la Moscova în octombrie 1944, după capitularea necondiționată a României, încheind cu Stalin cunoscutul acord de procentaj.

Pornind de la rezultatele imediate și în perspectivă ale Conferinței de la Yalta, se apreciază că aceasta „a fost un eșec diplomatic”, „o tragică decepție, un total faliment al diplomației occidentale”. Când se referă la greșelile comise de cei doi parteneri ai lui Stalin și la „concesiunile excepționale” făcute „dictatorului roșu”, Nicolae Băciu sublinia că avea în vedere o întreagă serie de negocieri, de acorduri și înțelegeri verbale sau scrise, directe sau indirecte, făcute „anterior Yaltei, în timpul Yaltei și după Yalta”. Desigur, în imediata apropiere a Yaltei se plasa așa-zisul „acord de procentaj” de la Moscova din octombrie 1944.

Pericolul reprezentat de existența unui acord secret între Marile Puteri a fost sesizat la timp și de Iuliu Maniu. Acesta l-a vizitat pe John Le Rougetel și a cerut lămuriri în legătură cu poziția lui Churchill față de România, justificându-și demersul prin faptul că, dacă Marea Britanie dorea ca Bucureștiul să intre în sfera de influență rusească, el era gata „să pregătească poporul român pentru acest lucru”. Telegrafiind la Londra, la 1 decembrie 1944, diplomatul englez preciza că președintele P.N.Ț. considera că astfel se putea evita un război civil. Bineînțeles, în caz contrar, Maniu era gata „să lupte împotriva comunizării țării

până la moarte”. Din nefericire, Churchill nu a recunoscut nici atunci și nici mai târziu adevăratele sale intenții.

Înaltul demnitar sovietic, Malenkov, în raportul prezentat la prima adunare a Kominformului, declara că din moment ce au fost lichidate clasele asupritoare în Uniunea Sovietică, greutatea luptei de clasă a fost mutată în arena internațională. „Aici avem – preciza Malenkov – în față două sisteme concrete: capitalismul și socialismul. Aici trebuie partidul nostru să-și călească armele de luptă!” Analistul W. N. Ewer concluziona că diplomația sovietică a declanșat „o ofensivă politică viguroasă împotriva democrației apusene”.

În țările ocupate de Armata Roșie, printre care și România, Uniunea Sovietică a declanșat un proces ireversibil de restructurare a regimului politic democratic, fără ca Moscova să mai ia în considerare opiniile și interesele foștilor parteneri de coaliție.

În societatea românească, confruntarea Est-Vest din perioada de început a Războiului Rece a fost percepută cu un preludiu al unui război clasic între foștii aliați, Uniunea Sovietică și S.U.A.

Semnificativă în acest sens este aprecierea făcută de profesorul și omul politic Onisifor Ghiu în memoriul adresat primului ministru Petru Groza, în martie 1949, în care afirma: „De aproape patru ani de zile de când a încetat războiul aliaților împotriva Germaniei se vorbește mereu de pace, ceea ce nu-i împiedică pe aliații victorioși să se pregătească febril în vederea celui de-al treilea război mondial, de astă dată între înșiși aliații de ieri”.

N.A.T.O. și Pactul de la Varșovia - blocuri militare generatoare de tensiune politico-diplomatică

În timpul Conferinței de la Teheran (28 noiembrie - 1 decembrie 1943) – prima întâlnire între Stalin, Churchill și Roosevelt – conducătorul sovietic și-a reafirmat puternic revendicările teritoriale asupra Poloniei. Foreign Office a admis necesitatea concesiilor (la est de linia Curzon), care corespundeau avantajelor obținute prin *Pactul Ribbentrop-Molotov*. Roosevelt, la rândul-i, a aprobat tacit acest aranjament, dar a refuzat să se angajeze, de teama reacțiilor negative din Congres. Principalul său obiectiv la Teheran era să obțină încrederea lui Stalin pentru a menține coeziunea „marii alianțe”, pentru a obține sprijinul acestuia în organizarea postbelică a lumii, pentru instaurarea unui nou mecanism al securității colective.

Într-o lungă scrisoare, datată 29 ianuarie 1944, William Bullitt, fost ambasador american la Moscova între 1933 și 1936, lansa un avertisment președintelui: „Stalin nu este convertit la idealurile Chartei Atlanticului... nu a abandonat proiectele sale revoluționare, obiectivele politice și teritoriale nu au fost schimbate... El se va strădui să anexeze Basarabia, Bucovina de Nord, o parte nedefinită din Polonia Orientală și Țările Baltice... Când va putea, va instala un guvern sovietic în România, Bulgaria, Polonia și Germania...”. Bullitt prevedea că „partizanii” comuniști din Iugoslavia vor pune în mișcare un guvern

de tip sovietic și că Eduard Benes va face jocul lui Stalin ... „Nu există decât un singur mijloc de a împiedica Armata Roșie să traverseze Europa: asigurarea ca armatele americane și britanice să elibereze Europa Orientală înaintea sovieticilor”¹⁴.

La 6 iunie, armatele anglo-saxone comandate de generalul Dwight Eisenhower debarcau în Normandia. Armatele sovietice avansau în Polonia și în Balcani. Stalin nu avea nici un motiv să abandoneze către sfârșitul războiului exigențele teritoriale pe care le formulase în 1941, atunci când armatele Reichului erau la câțiva kilometri de Moscova. Armata poloneză de interior a generalului polonez Tadeusz Bor-Komarowski (guvernul polonez de la Londra) a dorit să participe la eliberarea teritoriilor poloneze răsăritene. A fost refuzată. Sovieticii deja formaseră armata lor poloneză. Tot acum, ei au recunoscut, *de facto*, Comitetul Polonez de Eliberare Națională, condus de Boleslaw Bierut.

Deoarece Armata Roșie sosise la “Porțile” Varșoviei, guvernul polonez din exil și Armata de Interior au decis să declanșeze insurecția în Varșovia, în speranța eliberării orașului înainte de venirea sovieticilor. Insurecția s-a transformat într-o tragedie. Naziștii au înăbușit-o, rușii nu s-au implicat, în pofida solicitărilor exprese ale lui Churchill și Roosevelt.

W. Churchill a decis, în octombrie 1944, să meargă la Moscova, să discute cu Stalin problema poloneză. (Șeful guvernului polonez din exil, Stanislaw Mikolajczyk, a participat la negocieri.) Nu s-au realizat progrese, deoarece guvernul polonez nu a acceptat linia Curzon și colaborarea cu guvernul pro-sovietic instalat de Stalin la Lublin.

În timpul acestor discuții, Churchill i-a propus lui Stalin faimosul „acord de procente”, care repartiza în termeni aritmetici influența Rusiei Sovietice și a aliaților occidentali în regiunea balcanică și în Ungaria.

A urmat Conferința de la Yalta (4 februarie 1945). Stalin a acceptat proiectul de organizare a ONU, susținut cu ardoare de Roosevelt și de secretarul său de stat, Edward Stettinius.

În contrapartidă, pentru implicarea împotriva Japoniei, sovieticii au solicitat și obținut acceptul anglo-american pentru ocuparea insulelor Kurile și a părții septentrionale a insulelor Sahalin, dreptul de control asupra căilor ferate din Manciuria, bazele navale de la Dairen și Port Arthur.

Aliații au preferat o soluție improvizată, dându-și acordul pentru formarea – din comuniști pro-sovietici și reprezentanți din exil – a guvernului polonez provizoriu de unitate națională.

La Yalta s-au acceptat dezmembrarea Germaniei și linia Curzon, pentru granițele orientale ale Poloniei.¹⁵ În ceea ce privește regimul politic în aceasta

¹⁴ Orville H. Bullitt (editor), *For the President Personal and Secret Correspondence between Franklin D. Roosevelt and William Bullitt*, A. Deutsch, London, 1973, p. 588.

¹⁵ John Gillingham, *Coal, Steel, and the Rebirth of Europe, 1945-1955. The German and French from Ruhr Conflict to Economic Community*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney, 1991. Disputa reparațiilor, care

țară lucrurile rămâneau neclare. Stalin a acceptat *Declarația asupra Europei eliberate*.¹⁶

Franklin D. Roosevelt a murit la 12 aprilie 1945. Harry Truman, noul președinte al S.U.A., avea cunoștințe limitate în domeniul afacerilor internaționale. Lipsa de experiență în afacerile străine l-a obligat să țină seama de sfaturile consilierilor – care aveau păreri împărțite în legătură cu atitudinea față de U.R.S.S. – și de aici consecințe negative care au generat o confuzie prelungită în definirea politicii externe americane.

În perspectivă strategică, U.R.S.S. lăsa impresia că ar dispune de o putere enormă, răspândită pe o mare parte a masei continentale eurasiatică. Era vorba însă de un colos cu picioare de lut. Stalin declara la Potsdam că Armata Roșie a pierdut 6 milioane de oameni. Istoricii evocă cifre mult mai consistente, 8-9 milioane de soldați, inclusiv cei din lagărele germane. Populația civilă a suferit de

apare pe larg în Analele de după război, nu s-a datorat, așa cum s-a sugerat datorită încălcării de către ruși a acordurilor stabilite la faimoasa întâlnire Truman, Stalin și Churchill. Ea a început o dată cu retragerea angajamentelor făcute anterior sovieticilor de către americani. Angajamentele se bazau pe înțelegerea generală la care s-a ajuns sub umbrela *Planului Morgenthau*, potrivit căruia germanii trebuiau "storși" cât de tare de către cei care au suferit de pe urma lor. Asigurarea reparațiilor urma să fie scopul principal al politicii economice a Aliaților. La alta, Statele Unite au fost de acord că nota de plată a Germaniei, reprezentând reparațiile de război, să fie luată sub forma transferurilor de capital și a livrărilor din producția curentă; de asemenea, au fost de acord ca sovieticii să obțină jumătate din suma totală care, accidental, coincidea cu costurile totale de război ale Regatului Unit.

Planul de reconstrucție a fost conceput în cadrul activităților așa-numitei *Comisii Europene de Consultanță* (EAC), înființată după întâlnirea de la Teheran, la care Cei Trei Mari au fost de acord să dividă Reichul în zone separate de ocupare. Începând cu anul 1944, EAC s-a întâlnit în sesiune continuă sub conducerea ambasadorului american la Londra, John G. Winant, pentru a pune la punct termenii capitulării germane, zonele de ocupație și pentru a gândi o politică pe termen lung. Pentru a-i susține activitatea, la începutul lui 1944, s-a constituit și *Comitetul Interdepartamental Executiv pentru Politică Economică Externă*, sub conducerea secretarului adjunct de stat Dean Acheson.

Un memorandum intitulat *Obiective generale ale politicilor economice ale SUA privind Germania* sumariza recomandările Comitetului: reformă urmată de integrarea într-o Europă liberală. Germaniei i se cerea să facă restricții și să ofere reparații; industria de război trebuia distrusă; dominația sa economică asupra continentului urma să înceteze prin mijloace nespecificate. Poporul german nu trebuia să fie forțat nici să îndure standarde de viață sub un "minim acceptabil", nici să rămână permanent sărăcit, din moment ce "o constrângere continuă a mai mult de 60 de milioane de persoane avansate în plan tehnic ar fi în cel mai bun caz o sarcină costisitoare și ar da lumii în mică măsură un sentiment de securitate reală. Reichul urma mai degrabă să fie democratizat și integrat într-un tip de economie mondială prevăzută de Carta Atlantică".

¹⁶ Pierre de Senarclens, *De Yalta au rideau de fer. Les grandes puissances et les origines de la guerre froide*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1993, p. 27; vezi Agnes Heller, Ferenc Fehér, *De la Yalta la Glasnost*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, p. 11-47.

asemenea foarte mult - 26-27 milioane de morți. U.R.S.S. era rămasă în urmă din punct de vedere economic și social.

În același timp, S.U.A. erau, în fapt, prima putere economică a lumii, cu un avans considerabil față de alte țări industrializate, în particular față de U.R.S.S.. Aproape 1/2 din produsele fabricate în lume purtau marca „Made in USA”. În 1945, S.U.A. dispuneau de o mare parte din rezervele de aur ale planetei. În cursul anilor 1940-1944, Produsul Național Brut (PNB) american a crescut cu 15% pe an. Puterea militară americană era considerabilă. În momentul capitulării Germaniei, forțele militare ale S.U.A. erau de circa 8 300 000 de oameni, din care 69 divizii în Europa și 26 în Asia și Pacific. Marina lor militară și comercială era fără egal și aviația militară le conferea supremația aeriană. Americanii descoperiseră bomba atomică. S.U.A. se bucurau în mod egal de un mare prestigiu ideologic și politic. Președintele Roosevelt era omul „New Deal”-ului. Principiile liberale care au fost propagate contra forțelor Axei erau înscrise în Carta Națiunilor Unite.

În perspectivă americană, ordinea politică de după război trebuia să permită restaurarea liberalismului economic. Instituțiile create la Bretton Woods în 1944, sub egida S.U.A. și Marii Britanii, erau chemate să asigure o nouă ordine economică internațională, care să fie favorabilă expansiunii comerțului, creșterii economice.

Acest proiect ideologic și politic – similar liberalismului Marii Britanii în secolul al XIX-lea – era chemat să asigure expansiunea S.U.A. La 5 iulie 1945, Congresul a autorizat președintele să conducă negocierile comerciale putând implica importante reduceri de tarife care protejau economia americană. Guvernul american dorea, în contrapartidă, ca Marea Britanie să demanteleze sistemul protecției imperiale conform angajamentelor luate, acceptând preț-bail-ul din 1942. Articolul 7 prevedea eliminarea tuturor formelor de tratament discriminatoriu în comerțul internațional, reducerea tarifelor și a altor forme de bariere vamale.

Această retorică universalistă de inspirație liberală avea însă limite. Dacă liderii americani se opuneau decupajului societății internaționale în sfere de influență, apărarea intereselor lor i-a angajat într-o politică diferită. La Washington, mediile militare, cele ale marinei în particular, voiau să restabilească rețeaua de baze în Pacific și Atlantic, pentru a asigura apărarea avansată a Statelor Unite (Guvernul american menținea controlul în numeroase insule japoneze și era gata să negocieze baze militare cu Marea Britanie, Portugalia și Islanda).

Aceste baze ar fi putut fi folosite, în mod egal, pentru funcționarea și dezvoltarea aviației civile și marinei comerciale americane, dezvoltare care ar fi contribuit la hegemonia economică a S.U.A. în lume. Americanii asociau respectul principiilor Națiunilor Unite exigențelor securității americane. În ultima analiză, explicau concluziile unui memorandum al Statului-Major inter-

arme (*Joint Chiefs of Staff*) - factorul militar cel mai important pentru securitatea lumii este securitatea militară absolută a Statelor Unite¹⁷.

În 1945, Marea Britanie exercita o influență decisivă asupra evoluției vieții internaționale. Elitele sale guvernamentale nu lăsau să se creadă nici o clipă că nu jucau un rol de prim-plan în reglementarea păcii și în orientarea politicii mondiale. Din cele trei puteri victorioase, Marea Britanie era singura dirijată de un guvern și o administrație obișnuite să gândească relațiile internaționale în perspectiva globală. Foreign Office era o mașină bine rodată, dispunea de diplomați și experți de talent care puteau să arunce asupra lumii priviri avizate printr-o lungă experiență politică. Mulți dintre ei însă, din rațiuni asupra cărora istoriografia încă mai ridică interogații, au livrat N.K.V.D.-ului secretele politicii și strategiei britanice.¹⁸

Armatele britanice victorioase participaseră într-o manieră decisivă la debarcarea din Normandia, la eliberarea Franței, la înfrângerea celui de-al treilea Reich. Ele ocupau Germania, Franța, Veneția. Erau în Grecia; erau în vechile posesiuni italiene din Africa, în Orientul Mijlociu, în Iran, Transiordania și Palestina. Ocupau încă o parte din Iran – inclusiv rafinăria de la Abadan, prima din lume, care producea mai mult petrol decât ansamblul țărilor din Orientul Mijlociu. Cei circa 4 500 de britanici locuiau în zone închise și primeau zilnic ediția ziarului „The Times”. Compania anglo-iraniană dispunea de flotă proprie, de spitale și școli. Complexul petrolier funcționa independent de economia iraniană.

În Egipt, „baza” de la Suez era un vast ansamblu care se întindea din Mediterană, de la Marea Roșie până lângă Cairo. Cuprindea o rețea de șosele, căi ferate, porturi, garnizoane, aerodromuri, antrepozite de muniții, terenuri de manevre. Către sfârșitul războiului staționau aici circa 200 000 de oameni.

În momentul victoriei, efectivele forțelor sub comanda britanică erau considerabile: peste 5 milioane de bărbați și femei deplasați în Europa și Mediterană, pe oceanele lumii. Alte 4 milioane de persoane lucrau în industria de război. Trupele engleze participau în Asia la războiul contra Japoniei. Ele debarcau în Indochina, Malaysia, Birmania și Indonezia.

Va asigura Anglia și după 1945 responsabilități imperiale? Era întrebarea pusă repetat în mediile politice și economice britanice. Aceleași medii vedeau pesimist lucrurile. În primul rând, nimeni nu putea ignora ruina economiei. Erau

¹⁷ *Ibidem*, p. 73.

¹⁸ Diplomația britanică era sufocată de spioni sovietici. Printre ei, Kim Philby, înalt responsabil al serviciilor de informații, însărcinat cu afacerile sovietice după 1944; Donald MacLean, între 1944 și 1948 responsabil al cancelariei ambasadei britanice la Washington, secretarul comisiei care va reuni S.U.A., Canada și Anglia pentru a trata afacerile atomice. Alt spion sovietic, Guy Burgess, va deveni în 1946 secretar privat al lui Hector McNeil, ministru de stat, responsabil cu afacerile străine cât timp Ernest Bevin era în străinătate sau bolnav... Pierre de Senarclens, *op cit.*, p. 74.

apoi probleme de urbanism, de suprastructură, sociale. Lordul Keynes avertiza, în aprilie 1945, asupra unui „Dunkerque financiar”.

Franța, la rândul ei, era slabă. Mulțumită guvernului generalului de Gaulle și Rezistenței, ea a avut o contribuție însemnată la bătălia contra Germaniei. Pentru a-i compensa slăbiciunile, de Gaulle a stabilit legături privilegiate cu U.R.S.S., afirmând în Europa o politică independentă față de aliații anglo-saxoni. Este sensul politic pe care l-a angajat la Moscova, la începutul lunii decembrie 1944. El a semnat cu U.R.S.S. *Tratatul franco-sovietic*, acceptând să recunoască *de facto* guvernul pro-sovietic de la Lublin prin trimiterea unei misiuni diplomatice la Varșovia. De Gaulle a refuzat să se asocieze principiilor *Declarației asupra Europei eliberate*. În realitate, politica lui de apropiere față de Moscova era fără rezultate pozitive, pentru că Stalin nu avea prea multă simpatie pentru șeful Franței libere.

Conferința de la Potsdam (17 iulie - 2 august 1945) a fost superficial pregătită de anglo-americieni. Mai mult, ea nu a avut ordine de zi, nu au existat în prealabil contacte și acorduri la vârf. S-a acceptat *Declarația asupra Europei eliberate*, s-au discutat problemele României, Bulgariei, Poloniei, Iugoslaviei, Ungariei, intrarea U.R.S.S. în război împotriva Japoniei. Stalin a jucat și aici un rol central; a sosit mai târziu, lăsând impresia că este bolnav (ceea ce nu l-a împiedicat să studieze foarte atent dosarele)... Conferința a deschis larg porțile sferelor de influență.

Deschiderea solemnă a lucrărilor primei Adunării Generale a Națiunilor Unite a avut loc la Londra la 10 ianuarie 1946, în absența lui Molotov, ministrul afacerilor străine ale U.R.S.S., și a lui Vișinski, supleantul său. Acesta din urmă a atacat dur, în ședința Consiliului de Securitate din 21 ianuarie 1946, politica britanică în Grecia.

La sfârșitul lui februarie 1946, însărcinatul cu afaceri la Moscova, George Kennan, este rugat de departamentul Trezoreriei americane să explice rațiunile pentru care U.R.S.S. refuză să adere la Banca Mondială și la Fondul Monetar Internațional. Într-o celebră scrisoare, Kennan analizează pașii imperialismului comunist, sovietic, în Europa și în lume. Considerațiile făcute de Kennan asupra tendințelor sovietice au avut un profund impact la Washington, inclusiv asupra lui H. Truman. Exact în aceeași perioadă, fostul premier britanic W. Churchill era într-o vizită privată în S.U.A. La 5 martie el era în compania președintelui la Fulton, în Missouri, cu ocazia acordării de către Universitatea de aici a titlului de Doctor Honoris Causa. Cu această ocazie, Churchill a susținut, în Aula universității, un lung discurs asupra politicii mondiale. Între altele, a spus: „De la Stettin din Marea Baltică, până la Triest în Marea Adriatică, o cortină de fier s-a abătut asupra continentului. În spatele ei se găsesc capitalele vechilor state din Europa Centrală și de Est: Varșovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București și Sofia. Toate aceste frumoase capitale și populația acestor țări sunt situate acum în zona de influență sovietică...”

În vara lui 1946, Truman l-a însărcinat pe consilierul său personal, Clifford Clark, să-i redacteze un raport secret asupra relațiilor sovieto-americane. Raportul propunea ca S.U.A. să angajeze o politică activă de susținere a țărilor democratice aflate în pericol de a intra în sfera sovietică...¹⁹.

Pe fondul conferințelor și tratatelor de pace (1946-1947), al războiului civil din Grecia, în 1948 americanii au lansat Planul Marshall. La 28 iunie 1948, la Paris, într-o declarație publică, Molotov exprima opoziția față de oferta americană.

Va urma Conferința asupra Germaniei a miniștrilor afacerilor străine, la Londra, 25 noiembrie - 16 decembrie 1948, terminată printr-un eșec, din perspectiva colaborării foștilor Aliați.²⁰

După eșecul conferinței, Bevin i-a spus lui Bidault că Europa este divizată din Grecia la Marea Baltica și de la Oder la Triest și că este dificil, dacă nu imposibil, de a penetra această linie. Discursul lui Bevin a găsit un larg ecou în capitalele occidentale.²¹ La Bruxelles, Paul-Henri Spaak a răspuns imediat printr-un comunicat de atașament față de Occident, în care își exprima și intenția de a contacta în acest sens colegii din Țările de Jos și Luxemburg.

Negocierile pentru un sistem multilateral de apărare s-au desfășurat la Bruxelles. La 17 martie 1948 se semna tratatul între Marea Britanie, Irlanda de Nord, Belgia, Franța, Luxemburg și Olanda. În ziua semnării Tratatului de la Bruxelles, Truman anunța Senatului voința sa de a asocia S.U.A. apărării Europei. În săptămâna următoare, la 22 martie, au început tratative ultrasecrete americano-britanico-canadiene (Franța nu a fost invitată, de teama ca nu cumva Partidul Comunist, infiltrat în armată și administrație, să le deconspire. Precauțiunea a fost inutilă, căci Donald MacLean, primul secretar al ambasadei britanice la Washington, era spion sovietic!).

Riposta sovietică la Tratatul de la Bruxelles și la începerea Conferinței asupra Germaniei la Londra (20 aprilie), conferință prin care s-a format R.F.G., a fost Blocada Berlinului (31 martie).²²

¹⁹ Pierre de Senarclens, *op cit.*, p. 187.

²⁰ Molotov îi acuza pe americani că "vor să ducă Germania spre sclavaj cu proiectul lor de ajutor economic și denunța în termeni violenți voința americană, considerată un atentat contra statelor democratice ale Europei" (Pierre de Senarclens, *op.cit.*, p. 330-331).

²¹ La 8 ianuarie 1948, Bevin trimitea cabinetului britanic un *memorandum* în care propunea crearea unei coaliții a țărilor democratice din Europa Occidentală. La 22 ianuarie a susținut un discurs în Camera Comunelor, în care arăta că URSS n-a respectat angajamentele pe care le-a luat în cursul războiului sau la Conferința de la alta. Bevin evidențiază mijloacele brutale de care URSS a dispus pentru a impune regimuri comuniste în țările Europei Orientale.

Evocând sovietizarea brutală a Poloniei, Bulgariei, Ungariei și României, distrugerea totală a opoziției democratice în Germania Orientală, prin metodele statului polițist, el subliniază că dezvoltarea acestor regimuri totalitare este aberantă ținând cont de sângele vărsat în lupta contra nazismului și fascismului... (*Ibidem*, p. 338).

²² Alexander Tchoubarian, *The European Idea in History in the Nineteenth and Twentieth Centuries. A View from Moscow*, Frank Cass, Newbury, 1994, p. 153-161.

Podul aerian organizat de occidentali va dura 323 de zile și va accelera organizarea apărării occidentale.

La 30 aprilie 1948, miniștrii apărării și șefii statelor-majore ai celor 5 țări semnatare ale Tratatului de la Bruxelles s-au reunit la Londra, pentru a studia nevoile de material militar, pentru a cerceta în ce măsură ele pot fi satisfăcute prin producție proprie și pentru a determina mărimea ajutorului suplimentar care trebuie cerut S.U.A.. Începând cu iulie 1948, experți americani și canadieni vor asista la aceste reuniuni în calitate de observatori. În septembrie 1948, în cadrul Tratatului de la Bruxelles a fost creat un organism militar: *Organizația de Apărare a Uniunii Occidentale (UEO)*. Feldmareșalul Montgomery a fost numit președinte permanent al Comitetului Comandanților-șefi, care avea cartierul general la Fontainebleau (Franța). Au fost desemnați comandanți-șefi: generalul Lattre de Tassigny (Franța), pentru forțele terestre, mareșalul-șef al aerului, Sir James Robb (Regatul Unit) pentru forțele aeriene și viceamiralul Janjard (Franța) pentru forțele navale.

Crearea unei organizații de apărare în țările libere ale Europei nu putea lăsa indiferentă America. La 11 aprilie 1948, secretarul de stat, generalul George C. Marshall și subsecretarul Robert M. Lovett au deschis convorbiri preliminare cu senatorii Arthur H. Vandenberg și Tom Connally pe probleme de securitate în regiunea Atlanticului de Nord.

La 18 aprilie 1948, ideea unui sistem unic de apărare mutual, înglobând și depășindu-l pe cel al Tratatului de la Bruxelles, a fost public avansată de Saint-Laurent în Camera Comunelor a Canadei. O săptămână mai târziu, Ernest Bevin comenta foarte favorabil această sugestie. Pentru a permite constituționalitatea intrării S.U.A. în Alianță, senatorul Vandenberg va prefăța, consultând Departamentul de Stat, o rezoluție care recomanda „asocierea S.U.A. pe cale constituțională la măsurile regionale sau colective, fondată pe ajutor individual și mutual, efectiv continuu”, contribuția lor la menținerea păcii, afirmând determinarea lor de a exersa dreptul de legitimă apărare individuală sau colectivă (art. 51 din Carta O.N.U.) în caz de atac armat care să le afecteze securitatea națională. Această rezoluție, dată din fericita inițiativă a celor doi senatori amintiți, a fost adoptată la 11 iunie 1948 de Senatul S.U.A.

Discuțiile preliminare între Washington și ambasadorii Canadei și puterile Uniunii Occidentale s-au desfășurat în perioada 6 iulie - 9 septembrie 1948. Ele s-au concretizat într-un raport prezentat guvernelor și Consiliului Consultativ al Tratatului de la Bruxelles. La 15 martie 1949, țările semnatare ale Tratatului de la Bruxelles, Canada și S.U.A. au invitat oficial să li se alăture Danemarca, Islanda, Italia, Norvegia și Portugalia.

La 18 martie 1949, textul tratatului a fost făcut public. La 4 aprilie 1949, în ciuda presiunilor exercitate de U.R.S.S. asupra statelor participante, *Tratatul Atlanticului de Nord* a fost semnat, la Washington, de miniștrii de externe ai Belgiei, Canadei, Danemarcei, Statelor Unite, Franței, Islandei, Italiei, Luxemburgului, Norvegiei, Olandei, Portugaliei și Regatului Unit. Parlamentele

l-au ratificat în următoarele 5 luni. Grecia și Turcia au fost invitate în septembrie 1951 să se alăture Alianței, aderând oficial la 18 februarie 1952. R.F.G. a fost invitată să adere la tratat după semnarea acordurilor de la Paris, în octombrie 1954, și a devenit oficial membră a Organizației Tratatului Atlanticului de Nord la 9 mai 1955. Din acest moment începea să se scrie istoria celebrei instituții euroatlantice²³.

S.U.A. au interpretat și reacționat la toate posibilele consecințe care puteau porni de la tendința sovieticilor de control asupra Turciei și Strâmtorilor Dardanele (în august 1946).

Președintele Truman a respins proiectele lui Henry Wallace, secretarul american al comerțului, de începere a negocierilor cu U.R.S.S. în vederea colaborării economice; la rândul său, U.R.S.S. refuza, fără să îl examineze, un acord avantajos cu FMI, care i-ar fi permis să beneficieze de importante ajutoare. Dacă este să îl credem pe Bedell Smith, ambasadorul american la Moscova, Stalin nu a acordat o prea mare importanță dezacordurilor sovieto-americe de până la Conferința de la Moscova din aprilie 1947²⁴. Divergențele erau legate de Germania. Americanii nu aveau încredere în practicile zise democratice ale sovieticilor și vedeau deja o Germanie reunificată dominată de aceștia, motiv pentru care au contribuit la divizarea ei (un embrion de putere politică se crea la Frankfurt în mai 1947). Se pare însă că sovieticii nu doreau să profite de slăbiciunile europenilor, pentru a se angaja mai mult în Germania – dacă este să dăm credit dezbaterilor din Academia Sovietică de Științe, condusă de Eugen Varga (Dezbateri relatate de istoricul W. Loth.)

Doctrina Truman a fost anunțată la 12 martie 1947. Întrebarea care se menține actuală și astăzi este dacă discursul anticomunist avea un suport real sau președintele Truman dorea să obțină creditele Congresului în profitul democrațiilor occidentale. Ne putem apoi întreba dacă discursul lui Marshall, din 5 iunie 1947, se adresa într-adevăr întregii Europe, inclusiv statelor aflate sub control sovietic. Molotov²⁵ exprimase public, în repetate rânduri, faptul că era interesat de ajutorul bilateral, nu și de construcția europeană comună. Ruptura s-a produs la 2 iulie 1947. Moscova a interzis țărilor din Răsărit să adere la Planul de Reconstrucție Europeană.

²³ Despre începuturile N.A.T.O. și bibliografia aferentă, vezi I. Meyers, *American Aid to N.A.T.O. Allies in the 1990's. The Dutch Case*, Gröningen, 1994.

²⁴ Gerard Bossuat, *Les fondateurs...*, p. 127; "Pretutindeni unde o agresiune directă sau indirectă amenință pacea, securitatea SUA se găsește pusă în joc... Trebuie să susținem popoarele libere care rezistă tentativelor de aservire ale minorităților armate sau presiunilor venite din exterior..." José Gatovitch, Pascal Delwit, Jean Michel De Waele, *L'Europe des communistes. Questions an XX^e Siècle*, Editions Complexe, Paris, 1992, p. 164.

²⁵ Viaceslav Skriabin, zis Molotov (1890-1986). Președintele Consiliului Comisarilor Poporului între 1930 și 1941 și ministru al afacerilor străine între anii 1939-1951 și 1953 - 1956. A fost exclus din P.C.U.S. în 1962.

Împărțirea Europei, realizată, în fapt, în iulie 1947, fusese luată cu mult înainte în calcul de americani și de sovietici. George Kennan, în *Foreign Affairs* (iulie 1947), preciza că doctrina Truman este un moment important al Războiului Rece.

Răspunsurile oferite de istoriografie la întrebarea dacă putem vorbi în acel moment de un război rece sunt contradictorii.

Europa Occidentală se grăbea să câștige timp pentru reconstruirea modelului democratic, să-l poată opune modelului sovietic.

Atât partea americană, cât și cea sovietică au reacționat la ruptură și au căutat, fiecare, sprijin într-o parte sau alta a Europei – primii prin mijloace economice, ceilalți prin forța cu care impresionau. În același timp, dialectica fricii „a întărit cele două câmpuri”. „Mașina invaziei” făcea ca la întrebarea, fie sovietică, fie americană: „Ce vrea celălalt?” – să nu existe decât răspunsul: „Mă vrea doborât”. Americanii au supraestimat puterea sovieticilor, și invers. S.U.A. au crezut în comunizarea succesivă a țărilor europene, dacă nu se iau măsuri imediate. Riposta sovietică a fost Kominformul (Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești, instalat la Belgrad). Jdanov întărea ideea unei lumi bipolare, inclusiv a celor două Europe²⁶.

Guvernul de la Washington a reușit rapid, cu ajutorul mass-media, să pregătească opinia publică americană și cea din țările Europei Occidentale pentru ideea că U.R.S.S. era responsabilă de dificultățile economice ale Europei.

Ca și C.A.E.R.-ul, care a răspuns – pe măsura posibilităților sistemului – provocării instituționalizării occidentale (O.E.C.E.-OCDE), *Pactul de la Varșovia*, creat la 14 mai 1955, este răspunsul la Alianța Nord Atlantică, în particular, în ceea ce privește latura angajamentelor statelor aliate. Dacă N.A.T.O. este dominată și condusă de S.U.A., rolul, poziția U.R.S.S. a fost considerabilă în dispozitivul Pactului de la Varșovia. Potențialul militar esențial în Est era sovietic; era exclus ca vreun satelit să se doteze cu arme atomice – în timp ce Anglia, Franța le dețineau. Contingentele sovietice au fost instalate în cvasitotalitatea democrațiilor populare. „Comandamentul Unificat al Forțelor” – echivalentul Comandamentului Integrat al N.A.T.O. – nu avea unitate

²⁶ Kominformul a fost fondat la 5 octombrie 1947, ca urmare a reuniunii a 9 delegații comuniste europene la Szklarska-Poreba (U.R.S.S., Iugoslavia, Belgia, România, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Franța, Italia), cu Jdanov, Malenkov, Duclos, Longo, Djilas. A fost un instrument european în mâna lui Stalin. A publicat un ziar, *Pentru o pace durabilă*. Kominformul a fost desființat în 1956. Marcou Lilly în *Le Kominform*, Paris, 1977, p. 330 – îl citează pe Jdanov care credea în Kominform și era convins că aceasta "va rămâne, în toată perioada Războiului Rece, documentul fundamental al ideologiei comuniste". Jdanov spunea: "cu cât ne îndepărtăm mai mult de sfârșitul războiului, cu atât mai net apar cele două principale direcții de politică internațională de după război, corespunzând dispunerii în blocuri a principalelor forțe politice care operează pe arena mondială: blocul imperialist și antidemocratic, pe de-o parte, și blocul antiimperialist și democratic, pe de altă parte. Noua sarcină pentru partidele comuniste este deci să ia în mână drapelul apărării independenței naționale și al suveranității țării lor".

operațională. În plus, *Pactul de la Varșovia* n-a fost numai un instrument de apărare. El avea, ca misiune internă a blocului sovietic, „apărarea cuceririlor socialismului”, cu alte cuvinte să pună în acțiune doctrina Brejnev a dublei responsabilități sau formula iugoslavă de „suveranitate limitată”. Această doctrină se înscrie în ideea comunității socialiste. Fiecare stat din blocul sovietic avea o dublă responsabilitate – față de poporul său și față de mișcarea comunistă internațională – de protejare a socialismului. În cazul în care acesta era amenințat de tulburări interne, statele frățești primeau dreptul să întreprindă acțiunile necesare pentru a combate aceste pericole.

Doctrina Brejnev a fost formulată în perioada intervenției trupelor *Pactului de la Varșovia* (cu excepția părții române) în Cehoslovacia, care a pus capăt „Primăverii de la Praga”, experienței „socialismului cu față umană”.

În toamna lui 1956, reprimarea revoluției din Ungaria cu ajutorul tancurilor sovietice primea aceeași justificare: distrugerea „subversiunii capitaliste”. Cu alte cuvinte, *Tratatul de la Varșovia* a fost brațul înarmat al internaționalismului proletar. La 1 iulie 1991 el se va autodizolva. În noul context, prezența militară sovietică în Europa Orientală nu mai putea fi menținută. În vara lui 1991, instituțiile socialiste europene au dispărut de pe scena istoriei.

Spre deosebire de construcția europeană occidentală, în Răsărit s-a permanentizat dominația marelui frate sovietic. Nu a existat aici nici parteneriat, nici voință federativă. Această „altă Europă”, născută din voința lui Stalin, nu a fost expresia conștiinței europene. Pentru prima dată în istorie, *Europa* s-a regăsit în mod inevitabil în partea sa occidentală, unde doar instituțiile moderne bazate pe democrația liberală și-au câștigat dreptul de-a amenaja, la acest sfârșit de secol, relațiile intereuropene.

România între anti- și pro-N.A.T.O.

Extinderea N.A.T.O., un eveniment cu o încărcătură simbolică extraordinară în destinul meandric al României, a fost întâmpinată, dacă nu cu un entuziasm generalizat, măcar cu un consens tacit al românilor.

Cum arătau însă raporturile între români și Alianța Nord-Atlantică în 1949, în momentul semnării *Tratatului de la Washington*?

Cititorilor români, asupra cărora se exercitau presiuni constante prin promovarea imaginii războinice a Apusului, li se oferea o minimă satisfacție, prin înglobarea lor în marea mișcare pentru pace și prin participarea la salvarea omenirii. Impresia unui uriaș val pacifist care se revărsa peste lume era generalizată în ziarele bucureștene. Români ar fi trebuit să se simtă solidari cu muncitorii italieni care demonstau contra N.A.T.O. la Roma, Milano și Torino, cu olandezii care nu doreau să lupte într-un nou război mondial și cu francezii care nu acceptau să cedeze către Statele Unite bazele militare. Titlurile articolelor reflectau într-un tempo crescător opoziția față de „pactul morții”: „Lupta popoarelor împotriva pactului agresiv al Atlanticului se întetește”, „Prin

mitinguri și manifestări de mase popoarele își arată împotrivirea față de Pact”, „Imperialiștii nu pot înfrânge voința de pace a popoarelor”, „Mari manifestații de protest în toate țările în urma semnării Pactului Atlantic”, „Un enorm val de indignare întâmpină Pactul Atlantic” etc.

Criticile aduse tratatului, din această perspectivă, indicau temerile transformării disputelor ideologice în dispute armate, din momentul constituirii blocurilor politico-militare. Principiile de funcționare ale N.A.T.O., expuse în textul documentului, erau din start etichetate drept paravan pacific pentru intenții războinice, deși statele occidentale optaseră, cu grijă, pentru formulări lipsite de echivoc.

Explicațiile presei române pentru înființarea N.A.T.O. se mulau pe punctele forte ale teoriilor sovietice în domeniul relațiilor internaționale. Adevăratele cauze ale coagulării comunității Nord-Atlantice ar fi fost: „dorința de stopare a mișcării muncitorești, de stopare a eliberării coloniilor, de agresiune contra Estului și de extindere a influenței economice la nivel mondial”. Astfel, pactul avea valențele unui instrument al represiunii interne, care trebuia să înăbușe cerințele legitime ale comuniștilor și muncitorimii, grupa toate metropolele într-o conspirație mondială războinică, în momentul în care coloniile alegeau calea independenței, era cu certitudine îndreptat contra Estului, deoarece modelul socialist, model al păcii și prosperității, tindea să elimine capitalismul în multe regiuni ale globului. Cea mai gravă acuzație era însă aceea de subminare a Organizației Națiunilor Unite. Încrederea în capacitățile O.N.U. de gestionare a situației internaționale se afla într-un punct culminant la sfârșitul anilor '40 ai secolului trecut, iar constituirea unei alianțe în afara Națiunilor Unite era un semn de frondă politică și lăsa impresia formării unui nou Consiliu de Securitate, ale cărui obiective se abăteau de la cele general acceptate de umanitate.

Dezlănțuirea presei române avea însă o țintă precisă: Statele Unite ale Americii. Arareori, și numai atunci când se vorbea de capitalul internațional, Anglia era făcută și ea responsabilă de noua situație mondială încordată. În rest, toți membrii N.A.T.O. fuseseră plasați în postură de captivi ai Americii. Articolele subliniau rolul de „dirijor al războinicului concert atlantic” pe care îl deținea S.U.A. și „poziția de suzeran a Statelor Unite față de partenerii lor”. Statele europene, dintre care Franța și Italia erau cele mai menajate de presa bucureșteană, apăreau doar ca victime ale superputerii americane, vasali trimiși să se războiască pentru interese străine lor, sateliți transformați în piață de desfacere pentru armamentul american.

Aceste atacuri furibunde împotriva imaginii Statelor Unite ne apar ridicole în condițiile în care un stat mic și epuizat, precum România, încerca să aducă prejudicii intereselor unei superputeri, de pe pozițiile apărării echității internaționale și în numele suportului oferit statelor slabe și claselor defavorizate. Servind în primul rând intereselor Uniunii Sovietice, aceste articole din presa română conturau însă și o strategie a comuniștilor români, care doreau

să cultive amenințări externe inexistente, ca posibilitate de a demonstra eficiența regimului în protejarea cetățenilor față de un eventual atac inamic.

Momentul 1949 reactualiza, în viziunea de politică externă românească, o dublă frustrare: plasarea în poziția de învins (nerecunoașterea cobeligeranței) și interzicerea accesului în O.N.U. Această dublă frustrare, combinată cu sentimentul permanentei insecurități pe care îl avea nomenclatura comunistă, a transferat angoasele unei minorități la nivelul manifestărilor oficiale de politică externă. În condițiile date, Statele Unite fiind vinovate de umilințele internaționale la care fusesem supuși, România și conducerea țării nu au ezitat să inițieze o strategie absurdă, de tensionare a relațiilor cu superputerea occidentală. Articolele presei românești lasă impresia unei dispute pe picior de egalitate cu Washingtonul, în care românii inițiau o rivalitate ideologică mondială, vorbind în numele Estului și a valorilor umane, în general. Ridicolul situației transpare din asimetria actorilor, deoarece Bucureștiul nu sesiza că reprezintă un stat mic și ignorat în plan internațional, iar obiectivele afișate erau prea mari pentru o țară epuizată de război.

Este foarte probabil că Bucureștiul își permitea asemenea barbarisme diplomatice și datorită proaspetei semnări, la 4 februarie 1948, a „Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între U.R.S.S. și R.P.R.”. Acest tratat rezolva chestiunile de insecuritate resimțite de comuniștii români și, în schimbul garantării sprijinului militar sovietic, Bucureștiul se transforma doar în ecoul vocilor autorizate de la Moscova, participând la susținerea mondială a cauzei sovietice și la iritarea oficialităților americane.

Pentru a replica într-un mod oficial formării Pactului Atlantic, guvernul Groza trimitea guvernului S.U.A., la 31 martie 1949, o notă de protest referitoare la împiedicarea restituirii bunurilor românești jefuite de naziști și aflate în zona americană a Germaniei.

În acest context, americanii erau acuzați de încălcarea tratatului de pace și de accederea la un statut de jefuitori internaționali. Iritate de răspunsul legației americane, care reproșa României lipsa de respect arătată drepturilor omului și libertăților fundamentale, oficialitățile române înaintau o a doua notă, care nu reflecta în nici un fel eleganța și înțelepciunea conceptului de diplomație. Statele Unite erau acuzate de sprijin pentru inamicii regimului, legionari și țărăniști, de spionaj contra intereselor României.

Mai mult decât atât, solidaritatea socialistă conducea deja la un corespondent estic al celebrului articol 5 din Tratatul N.A.T.O., România simțindu-se datorare să intervină în apărarea Moscovei. Interesele noastre se identificau, dintr-o dată, cu interesele generale ale Estului și Bucureștiul avea tendința să acționeze ca o mare putere. Pentru susținerea teoriilor marxiste asupra relațiilor internaționale (ideea dominației în scopul transmiterii profitului de la periferie către centrul lumii capitaliste) erau rememorate vremurile în care firmele „Standard Oil”, „Royal Dutch-Shell”, „Westminster Bank”, „Hambros Bank” sau „Wickers Ltd.” aveau poziții solide în România. Lupta contra unei

ipotetice exploatări economice devenise motor al politicii de ură pe care regimul comunist român o ducea contra Vestului și posibilitate de justificare a strângerii relațiilor cu Estul.

Înșușindu-și teoria marxistă a relațiilor internaționale, românii căpătau obsesia confruntării cu imperialismul occidental și totalitatea relațiilor internaționale devenea subordonată economicului. Monopolurile americane, concurând pentru obținerea supremației pe piața mondială, creau teorii și structuri politico-militare, care să joace rol de paravan și exercitau presiuni asupra propriilor state, în direcția expansiunii și a războiului.

Interpretarea dată de autoritățile române evenimentelor internaționale, din 1949, poate fi ușor decodificată, dacă aplicăm o paradigmă de securitate. Aceasta ne dezvăluie un stat român slab, aflat în plină criză internă, cu obsesii de permanentă insecuritate, frustrat datorită statutului internațional modest și care folosea false amenințări externe pentru introducerea unei ordini interne despotice. Și, ceea ce era mai grav, interesul nomenclaturii comuniste era propulsat la rang de interes național, în detrimentul cetățenilor de rând. În aceste condiții, politica externă era utilizată ca instrument de consolidare a regimului comunist și de discreditare a unei posibile opoziții interne.